

Оксана ЛЮТА,
ORCID: 0000-0002-0814-7643
завідувачка відділу центрального
книгосховища Наукової бібліотеки,
ДВНЗ “Ужгородський
національний університет”

ВИЯВЛЕННЯ ОСОБЛИВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВИДАНЬ ЗАВДЯКИ ЕЛЕКТРОННОМУ КАТАЛОГУ БІБЛОТЕЧНОЇ ПРОГРАМИ “УФД/БІБЛОТЕКА”

УДК 027.7(477.87-25):025.4.036:025.355:004

У публікації висвітлюється роль і значення комп’ютерних технологій, зокрема електронного каталогу бібліотеки як важливого засобу у виявленні книжкових знаків та автографів на книгах із колекції фонду ХІХ – поч. ХХ ст.; прижиттєвих видань; віднайденні та вивченні приватних колекцій, які свого часу були розпоршені бібліотечним фондом.

Ключові слова: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, електронний каталог, бібліотечні інновації, книжкові знаки, автографи, книжкові колекції, прижиттєві видання, рідкісна книга, онлайн-послуги.

Щоб дати сучасному читачеві уявлення про багатства бібліотечного фонду книгозбірні УжНУ, команда працівників центрального книгосховища всебічно сприяє цьому важливому процесу, розкриваючи зміст фондів Наукової бібліотеки та готуючи і популяризуючи її інформаційні ресурси для ефективного використання всіма категоріями користувачів. Ми зробили ще один крок назустріч читачу – ще більше наблизили книжкові скарби до сучасного користувача, завершивши створення електронного каталогу (далі – ЕК) для книжкової колекції

“Книга ХІХ – поч. ХХ ст.” завдяки електронній бібліотечній програмі УФД/Бібліотека.

Книгозбірня цифрової епохи – це не тільки збір, обробка, використання електронних ресурсів, місце виходу у світову інформаційну мережу Інтернет. Поряд із цифровою інформаційною продукцією у бібліотеці зберігаються і матимуть попит рукописи, книги, газети, журнали та інші “постояльці” традиційних бібліотечних фондів [1, с. 3], адже ресурсне багатство бібліотеки визначається цінністю її фондів.

Досліджуючи історію відділу зберігання фондів та аналізуючи колекцію рідкісної книги “Книга ХІХ – поч. ХХ ст.”, яка є однією із візитівок університетської книгозбірні, ми вкотре переконалися в доцільності компютеризації відділу. Адже наповнюючи інформаційну базу колекції, ми дали можливість сучасному користувачу отримати уявлення про зміст фондів книгозбірні Ужгородського національного університету, що зберігається на паперових та інших традиційних носіях.

Організація ЕК рідкісної книги була розпочата у 2017 році. На сьогоднішній книжковий фонд ХІХ – поч. ХХ ст. нараховує більше 21 000 примірників, хоча і надалі продовжується редагування бібліографічного опису електронних записів фонду цієї колекції. Цей процес включає в себе: уточнення, виявляє унікальність рідкісних видань та колекцій, які свого часу не були виділені окремо, а, на жаль, були розпорочені по всьому фонду рідкісної книги.

Інструкція, складена бібліотечною методичною радою, “Правила складання бібліографічного опису стародруків у програмі “УФД/Бібліотека” та взірці описів допомогли втіленню проєкту комп’ютеризації фонду “Книга ХІХ поч. ХХ ст.”. Кожен примірник колекції отримав детальний бібліографічний опис – каталожну картку, де відображена вся інформація про даний документ: автор, назва, тип документу, наявність автографів, печаток, поміток попередніх власників, дарчі надписи, формат, фізичний стан примірника тощо. Насамкінець, кожному документу привласнювалася відповідна адреса: місце збереження – “Книгосховище”, місце розподілу – “Книга ХІХ – поч. ХХ ст.” (http://www.lib.uzhnu.edu.ua/public/ush/page_lib.php), за якою можна зробити вибірку документів із колекції рідкісної книги і з’ясувати кількість примірників, які зберігаються у цьому фонді. Деталізація бібліогра-

фічного опису також дала нам можливість віднайти декілька фактів із історії нашої книгозбірні, які були майже втрачені в минулому.

Ключовим питанням статті є матеріали досліджень про одну із приватних колекцій, прижиттєві видання та автографи видатних особистостей, цікаві книжкові знахідки, які траплялися бібліотекарям під час занесення в ЕК книжкового фонду ХІХ – поч. ХХ ст.

Створюючи ЕК, працівниками відділу книгосховища було виявлено одну з найбільших приватних колекцій, колись подаровану нашій книгозбірні за заповітом її власника професора Володимира Рахинського.

Прослідковуючи історію створення університетської бібліотеки переконуєшся, який неймовірно складний шлях пройшла наша “Скарбниця духовності” за 75 років, відчуваєш гордість, що ти також є частинкою цієї історії. Відділ книгозберігання фондів є одним із величезних розділів книги життя бібліотеки УжНУ, адже саме в цей підрозділ бібліотеки вливалися всі подарунки, які офірували збирачі, науковці, дослідники та любителі книг. Для прикладу наведемо дарунок від проф. В. І. Рахинського, який у 50-ті – 60-ті роки за рахунок своєї приватної книжкової колекції збагатив нашу книгозбірню [2, с. 67–69].

Все своє життя Рахинський колекціонував, зберігав і любив книги – в них була його ціль і зміст життя. Багато цінних видань було знайдено Рахинським у букіністичних магазинах, де він придбав навіть рукописи. Особливу увагу він приділяв місцевим говіркам та їх особливостям. Володимир Рахинський зібрав великий рукописний матеріал про особливості вимови слів і звуків, розшукуючи матеріал по різних містах і селах України. Будучи ще студентом самостійно вирушав у піші подорожі селами Західної України та Закарпаття. Рахинський збирався піти на пенсію, переїхати жити в Україну і опрацьовувати зібрані ним матеріали з діалектології української мови, але хвороба завадила здійсненню його задумів. Такий цінний дарунок не можна оминати увагою, адже багато матеріалів із цієї колекції неодноразово ставали в нагоді науковцям, студентам та бібліотекарям.

Отже, у 1953 р. бібліотека поповнила свої фонди цінними виданнями, отримавши велику кількість книг в дарунок від викладача Краснодарського педінституту В. І. Рахинського, адже його особиста бібліотека гуманітарного профілю – видання з літературознавства, мовознавства, фольклору, історії – складала декілька тисяч книг і жур-

налів. Від 20 квітня 1958 року складено акт на отримання дарунку за заповітом від старшого викладача педінституту В. І. Рахинського із м. Краснодар у кількості 4 252 книги та журнали. Тоді ж акт про отримання такої кількості книг був зафіксований, але, оскільки на той час в бібліотеці працювало всього шестеро бібліотекарів, в інвентарну книгу подаровані примірники записувались лише за порядковим інвентарним номером. Ніде не зроблено поміток, що це книги із колекції В. І. Рахинського, тож сьогодні було затрачено немало зусиль, щоб (маючи на руках тільки записку про дарунок) розшукати саме ті книги, які поповнили фонди нашої книгозбірні у далекі 50-ті роки. В процесі створення ЕК, до якого саме в цей час заносились фонди книги ХІХ – поч. ХХ ст., було знайдено невеличку працю самого В. Рахинського “Матеріали до діалектології Вінницької і суміжних округ” (Вінниця, 1929 р.). Це був перший крок до виявлення колекції. Наступною знахідкою стала помітка – чорнильна печатка “VR” у згадуваних фондах. Це наштовхнуло нас на думку, що власником цієї печатки також є проф. В. Рахинський. Вона одразу ж була занесена до бібліографічного опису кожного примірника, на якому вона знаходилась, та була відмічена у примітках. Відмітка унікальна тим, що складається з двох латинських літер, які позначають ім’я Володимир – “V” та прізвище Рахинський – “R”. Також біля інвентарних номерів на книгах знаходимо написані від руки ініціали “В. Р.”, з чого робимо висновок, що таким чином працівники бібліотеки все-таки позначали власні книги В. Рахинського.

Створюючи ЕК колекції “Книга ХІХ – поч. ХХ ст.” ми зрозуміли, що книги з печатками “VR” та позначками “В. Р.” це і є той дарунок, який наша книгозбірня отримала від проф. В. Рахинського. Тут було виявлено багато цінних видань, якими сьогодні користуються науковці та студенти. Ось, наприклад, праці таких видатних мовознавців, дослідників історії України, етнографів та багатьох інших науковців, як: Михайло Возняк, Агатангел Кримський, Іван Свенціцький, Іван Верхратський, Є. Тимченко, П. Бузук та ін. А чого вартують видання Івана Франка (декотрі з них є прижиттєвими), наприклад: “Наши коляды” (Львів, 1890 р.), “Вибрані оповідання” (Київ, 1925 р.), “Борислав сміється” (Харків, Київ, 1926 р.) та ін.

Для вибірки книг із колекції проф. Рахинського створювався де-

тальний біопис кожного документа. Для цього в “Каталозі тем”, було вирішено створити опцію або ж спеціальну відмітку-посилання – “Колекція Володимира Рахинського”. Отже, в біописі документа у “Каталозі тем” вибирається відповідна рубрика, в даному випадку “Колекція Володимира Рахинського”, і за цим посиланням можна зробити вибірку колекції. У додаткових відомостях про видання в “Примітках” та в підполі “Загальні зауваження” інформацію ввели в поле “Значення”. В ньому відобразили всі відомості про фізичний стан книг (відсутні сторінки або обкладинка, пошкодження та ін.) Сюди вміщено відмітку з позначкою “VR” яка підтверджує належність даної книги до колекції приватної бібліотеки Володимира Рахинського. Наразі процес приєднання опції “Колекція Володимира Рахинського” ще триває з урахуванням того, щоб кожен примірник із цієї приватної колекції був відмічений.

Цікавим видається біопис в ЕК збірника “Извѣстія Императорской Академіи наук” (Т. 10, Вып. 1, 1861 р.). Під час опису видання в ньому було віднайдені два артефакти – лист та листівка, які адресовані о. Анатолію Кралицькому, відомому закарпатському письменнику, етнографу, історичу, священнику. Створюючи їх бібліографічний опис, документи були зафіксовані у “Примітках”. Також вони скріплені сургуною печаткою з ініціалами “AK” – Анатолій Кралицький, яка на сьогодні є справжньою музейною рідкістю у книгозбірні. Перший лист є відповіддю завідуючого складом видань Російської Академії Наук М. Яковлєва на лист Кралицького. У ньому він повідомляє, що не отримав один із томів “Известий”, де були опубліковані його матеріали. Інша листівка (німецькою мовою) свідчить про те, що відповідальний за пересилку “Известий” комісіонер Фосс приносить вибачення за незручності та інформує про відправлення бандеролі. Цей збірник містить декілька автографів Анатолія Кралицького, які розміщені на кожному із випусків збірника. Вони свідчать про те, що Кралицький був високоосвіченою людиною, яка цінувала книгу та друковане слово. Інформація відображена в бібліографічному описі книг в категорії “Примітки”. Тут також можна провести паралель із літературно-художнім збірником “Галичанин”, 1861 року видання. Цей примірник послуговував матеріалом для створення віртуальної виставки однієї книги: “Літературно-художній збірник “Галичанин”, присвяченої пам’яті

Анатолія Кралицького (<https://www.facebook.com/268066603662000/videos/552768592259906/>). Унікальність збірника також очевидна, адже на обкладинці та на кожному випуску підшивки знаходиться автограф Анатолія Кралицького і запис із попереднього місця зберігання – Мукачівського монастиря отців Василіян. Задавши у пошуку персоналію Анатолія Кралицького, ми отримуємо всі документи, де зафіксована ця видатна історична постать, і робимо висновок, що і збірник “Извѣстія Императорской Академіи наукъ”, і “Галичанин” були власністю о. Анатолія Кралицького. Цей приклад засвідчує значення ЕК для виявлення особливих характеристик видань.

Працюючи з ЕК фонду рідкісної книги працівники також натрапили на цікаве видання доктора технічних наук, професора, академіка АН УРСР Віктора Данилевського “Історія техніки” (1929 р.). Ця книжка супроводжується дарчим надписом автора, який знаходимо на внутрішній сторінці: “Моїй любій, моїй рідненькій дружиночці Сануночці на спогад нашої першої п’ятирічки (4/X – 1929 р.), на спогад нашого дружнього життя та спільної боротьби протягом тих днів й ночей, що їх віддали ми цій книзі. З глибокою пошаною від автора. 17/ХІІ-1929 р. м. Харків”. Запис носить особистий, дещо інтимний характер послання, бо підтверджує любов, ніжність, повагу і вдячність автора, з якою він звертається до своєї дружини. Прослідковуючи доробок академіка В. Данилевського через ЕК, знаходимо у фондах книги ХІХ – поч. ХХ ст. ще такі його праці: “Від Перуна до радіо” (1926); “Велетні будівельної техніки” (1929); “Золотороби. Навздогін за філософським каменем” (1929); “Од ломачи до машини” (1925); “У віки крилаті. Перемоги техніки ХХ століття” (1927); “Основи індустріальної техніки. Ч. I та II” (1930).

Працівники відділу книгозберігання мають широкі можливості для вивчення фонду колекції “Книга ХІХ – поч. ХХ ст.” та очікування в подальшій роботі цікавих знахідок. Відрадно, що багато науковців УжНУ, викладачів, студентів, пересічних поціновувачів книги, неодноразово зверталися до ЕК колекції “Книга ХІХ – поч. ХХ ст.”. Результатом їх досліджень стають наукові статті, монографії, адже бібліотечний ресурс дає можливість усім користувачам якнайглибше використовувати якісну інформацію, яку книгозбірня надає за допомогою своїх електронних ресурсів.

Джерела та література:

1. Онищенко О. Адаптація бібліотек до “життя в цифрі”. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 1. С. 3–8.
2. Наукова бібліотека Ужгородського національного університету: від джерел до сучасності : колект. монографія / редкол. : М. М. Медведь (голова редкол.), О. В. Бряник, В. В. Воробець, Л. О. Мельник ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ “Ужгор. нац. ун-т”, Наук. б-ка. Ужгород : Вид-во Олександрів Гаркуші, 2021. С. 67–69.

ELICITING SPECIAL PECULIARITIES OF THE PUBLICATIONS WITH THE HELP OF THE LIBRARY PROGRAM “УФД/Бібліотека”

Oksana Lyuta,

ORCID:0000-0002-0814-7643

Head of the Central Book

Depository of the Scientific Library

Scientific Library of Uzhhorod National University

The article highlights the role and importance of computer technology, in particular the electronic catalogue of the library, as important means in detecting bookmarks and autographs on books from the collection of the fund of the 19th-early 20th century, lifetime publications; finding and studying private collections, which were once scattered by the library fund; attracting more users of the book collection thanks to the electronic catalogue.

Key words: *Scientific Library of Uzhhorod National University, electronic catalogue, library innovations, book marks, autographs, book collections, lifetime publications, virtual exhibitions.*